

BICENTENARUL INDEPENDENȚEI S.U.A. (1776-1976)

Gîndirea politică a „Declarației de independență”

Ovidiu Trăsnea

În această vară, la 4 iulie, s-au împlinit 200 de ani de la proclamarea independenței S.U.A., eveniment cu adîncă semnificație în istoria modernă a umanității. Ceea ce s-a numit „revoluția americană” se înscrie în istoria omenirii ca prima revoluție anticolonială victorioasă: războiul victorios purtat de coloniile americane împotriva imperiului britanic a constituit o expresie a dreptului popoarelor la autodeterminare națională și la răscoală împotriva cîrmuirilor străine asupritoare. De aceea V. I. Lenin îl aprecia drept „unul dintre războaiele mari, cu adevărat eliberatoare, cu adevărat revoluționare, care au fost atît de puține...”¹. Războiul n-a fost numai o acțiune militară — care în multe privințe a înnoțit arta războiului în funcție de obiectivele și condițiile sale specifice — ci și o acțiune politică și ideologică de schimbare a raportului intern de forțe și de afirmare a unor idei și principii noi, conducînd, în ultimă instanță, la fîurirea unui nou tip de guvernămint.

După cum se știe, rezoluția propriu-zisă a independenței a fost votată la 2 iulie 1776 de Congresul continental, pe baza proiectului prezentat de Richard Henry Lee, reprezentant al Virginiei. Această rezoluție declară că „aceste colonii unite sînt și trebuie să fie de drept state libere și independente, că ele sînt absolvite de orice supunere față de coroana britanică și că orice legătură politică între ele și statul Marii Britanii este, și trebuie să fie, total dizolvată”. La 10 iunie, Congresul vota instituirea unui comitet (alcătuit din Thomas Jefferson, John Adams, Benjamin Franklin, Roger Sherman și Robert R. Livingston) însărcinat să „pregătească” o declarație asupra scopului așa-zisei prime rezoluții²; supusă discuției la 28 iunie, ea a fost adoptată, cu modificări, de către Congres la 4 iulie. Acesta este documentul — elaborat aproape integral de Jefferson — cunoscut sub denumirea de „Declarația de independență”, „faimoasa carte americană a libertății politice”, cum o numește Carl L. Becker³.

Astfel, primul și fundamentalul scop al Declarației a fost nu să declare independența, ci să proclame lumii motivele pentru care independența fusese declarată; ea era deci un document desemnat să convingă „o lume candidă” că separarea de Marea Britanie era necesară și justă, un argument în sprijinul unei acțiuni sau o justificare formală a unui act deja înfăptuit. Cînd, în cursul evenimentelor umane, devine necesar pentru un popor să rupă legăturile politice care l-au unit cu altul și să-și asume, printre puterile pămîntului, rangul egal și distinct la care legile naturii și dumnezeul naturii îi dau dreptul, un respect decent față de opinia omenirii cere ca el să declare cauzele care l-au împins la această separație⁴ — scria Jefferson, „cu simplitate și solemnitate, în primul paragraf al Declarației.

Este pasajul care dovedește că autorii Declarației acordau o mare valoare opiniei umanității, că ei credeau că umanitatea poate distinge ceea ce este adevărat de ceea ce este fals. Este „afirmarea validității unei judecăți morale universale pe care oamenii o pot exersa, grație

¹ V. I. Lenin, *Scrisoare muncitorilor americani*, București, E.P.L.P., 1953, p. 6.
² Carl L. Becker, *The Declaration of Independence. A Study in the History of Political Ideas*, New York, Vintage Books, 1942, p. XIX.
³ „Viitorul social”, an V, nr. 3, p. 524-531, București, 1976.

facultăților lor rezonabile”². Și ea demonstrează credința lor iluministă în facultățile și rațiunea omului. Inuși Jefferson observa, cincizeci de ani mai târziu, că în acele condiții „un apel către tribunalul lumii era socotit potrivit pentru justificarea noastră. Acesta a fost obiectul Declarației de Independență”.

Dar autorii Declarației erau conștienți de faptul că o simplă prezentare sau enumerare — oricât de lungă — a „cauzelor” care i-au determinat pe coloniști să ia o astfel de decizie gravă nu erau suficiente. Mai mult chiar, citind aceste cauze îți poți da seama că ele diferă de cele pe care un cercetător atent al antecedentelor revoluției le-ar fi menționat. Motivul este, după cum scrie și Carl Becker, că autorii Declarației nu scriau istorie, ci o făceau. Ei căutau să convingă lumea că erau justificați să facă ceea ce au făcut. Și astfel enunțarea „cauzelor” nu este pur și simplu o înregistrare a ceea ce regele britanic făcuse, ci o prezentare a actelor sale în termeni generali și în forma unei acuzații ce urmărea să absolve coloniștii de orice responsabilitate, aruncând întregul blam asupra regelui. Având în vedere că coloniștii se ridicaseră împotriva unei autorități politice stabilite și îndelung recunoscute (chiar de ei înșiși), Declarația nu se ocupa în primul rând cu cauzele acestei „rebeliuni” ci căuta să-i furnizeze o justificare morală și juridică; mai mult chiar, să dovedească că termenul „rebeliune” nu era cuvântul potrivit pentru ceea ce făceau. Autorii ei știau că o enumerare a nedreptăților și abuzurilor suferite de coloniști din partea regelui nu era suficientă pentru a face să se admită în lume că ei nu se răsculau împotriva unei autorități legitime. Le trebuia o teorie politică ce făcea revolta acceptabilă și, în anumite condiții, chiar meritorie. Thomas Paine contestase legitimitatea monarhiei ca instituție; Jefferson căuta să dovedească lumii că această monarhie (engleză) devenise tiranică. Și la sfârșitul listei celor 27 de învinuiri împotriva regelui, el conchidea: „Un principe, al cărui caracter este astfel marcat de fiecare act care poate defini un tiran, este înapt să fie conducătorul unui popor liber”.

Declarația de Independență se prezenta astfel ca un document unic care poate fi analizat în patru părți: prima, cum s-a văzut, explică de ce a fost elaborată; a doua conține filozofia politică ce legitimează revoluția; a treia, reprezintă lista celor 27 de învinuiri aduse regelui britanic și, implicit, prezentarea situației politice; iar ultima conținea declararea solemnă a independenței. În puținele sale enunțuri ea sintetizează concluziile filozofice a generației întregi de gânditori.

„Considerăm ca adevăruri de la sine grăitoare acelea că toți oamenii sînt creați egali; că ei sînt înzestrați de creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, că printre acestea se numără viața, libertatea și căutarea fericirii, că pentru asigurarea acestor drepturi se instituie printre oameni guverne, ale căror puteri juste izvorăsc din consimțămîntul celor cîrmuiți; că ori de cîte ori vreo formă de guvernămînt devine dăunătoare acestor scopuri, este dreptul poporului să o schimbe sau să o desființeze și să instituie un nou guvern punînd la baza lui astfel de principii și organizîndu-i puterile în forma care îi va părea cea mai potrivită pentru asigurarea securității și fericirii sale”.

În acest celebru paragraf, care dă substanță teoretică întregii Declarații, se afirmă o filozofie politică ce fundamentează dreptul unui popor de a stabili și răsturna propriul său guvern, se enunță cu fermitate dreptul la revoluție. Se poate spune, cu deplină îndreptățire, că găsim aici o adevărată ideologie a independenței, bazată pe legătura intimă dintre drepturile naturale, imprescriptibile ale omului și ale națiunii. Aceasta este o idee revoluționară, în care se exprimă specificul și originalitatea filozofiei politice a Declarației.

Subliniem acest lucru împotriva unor interpretări conservatoare sau restrictive ale gândirii politice formulate în acest act solemn de stat. Astfel, Daniel Boorstin afirma că în S.U.A. n-a existat niciodată o filozofie politică pentru că — se socotea — Părinții fondatori au gândit pentru o întreagă perioadă istorică; iar cînd vorbește de epoca revoluției el se contrazice spunînd că, de fapt, nici la aceștia nu putem întîlni o teorie politică⁴. Se știe, bineînțeles, că nu atît motive de ordin politico-juridic i-au determinat pe americani să lupte pentru a-și cuceri independența, cît mai ales considerente de ordin economic-comercial⁵. Și tocmai pentru că „atît de multe reforme sociale și instituționale avuseseră deja loc în America, mișcarea revoluționară

² Vezi Yves-Henri Nonallhat, *Histoire des doctrines politiques aux Etats-Unis*, Paris, PUF, 1969, p. 21.

⁴ Daniel J. Boorstin, *The Genius of American Politics*, The Univ. of Chicago Press, ed. XI, 1973, p. 5, 70.

⁵ Cf. și Clinton Rossiter, *The Political Thought of the American Revolution*, New York, Harcourt, Brace and World, Inc., 1963, p. 53.

acolo, mai mult decât oriunde, era o problemă de doctrină, idei și comprehensiune”⁶ — sublinia Bernard Bailyn.

Este adevărat, pe de o parte, că purtătorii de cuvânt ai revoluției nu erau teoreticieni de profesie, ceea ce și explică unele caracteristici ale gândirii lor: ei recurgeau la principii fără să încerce să le verifice; pe de altă parte aceasta explică lipsa unui tratat care să sistematizeze coerent gândirea politică a revoluției.

De aici și problema originalității ei. În 1822, într-o scrisoare către Pickering, John Adams încerca să minimalizeze semnificația aportului lui Jefferson la elaborarea faimosului document, arătând că nu exista o idee în acesta care să nu fi fost banalizată în Congres cu doi ani înainte de elaborarea Declarației. Răspunzând, Jefferson releva că, în timp ce o scria, el n-a recurs la nici o carte sau pamflet, că el n-a considerat că sarcina sa era de a inventa idei noi sau de a oferi vreun sentiment care să nu fi fost exprimat mai înainte. Mai târziu, în 1825, într-o scrisoare către Lee, el revine din nou asupra problemei: esențialul era „nu de a găsi noi principii ori noi argumente ce n-au fost gândite până atunci, nici de a spune lucruri ce n-au fost spuse mai înainte; ci de a plasa în fața omenirii bunul simț al chestiunii... se intenționa a fi o expresie a gândirii (sau spiritului) american... Întreaga ei autoritate se bazează deci pe armonizarea sentimentelor zilei, indiferent dacă erau exprimate în conversații, scrisori, eseuri tipărite sau în cărți elementare de drept public...”.

Dealtfel, cum remarcă și Becker, ar fi fost zadarnic (dacă nu chiar cu totul nepotrivit și inefficient) să încerci să justifici o revoluție pe baza unor principii de care nimeni n-a auzit până atunci! Într-adevăr, conceptele de egalitate naturală, drepturi naturale și prezervarea și securitatea lor ca finalitate a guvernământului și cel de consens ca sursă a legitimității acestuia erau larg răspândite în epocă. Dar întruparea lor într-unul din „testamentele fundamentale” ale Revoluției le-a dat acestor idei o nouă forță și autoritate.

Lucrul se explică și într-un plan mai general, privind studiul însuși al ideologiilor: ceea ce caracterizează o anumită ideologie este, în primul rând, nu o idee sau alta, ci o anumită structură a ideilor; de aceea una și aceeași idee poate dobîndi și dobîndește de fapt valențe și funcții diferite în cadrul unor structuri ideologice diferite. Cum remarcă și André Maurois, „originalitatea era nu în idei, ci în faptul că aceste idei, pentru prima dată, deveneau carta unei națiuni și treceau din domeniul teoriei, în al practicii”⁷. Declarația era într-adevăr un act oficial de stat și a ajuns să fie privită ca o expresie simbolică a identității naționale. Iar includerea acestor concepte în paragraful teoretic central al Declarației le-a conferit un statut și un prestigiu suplimentar.

În pasajele următoare se arată cum lungului șir de abuzuri și uzurpări coloniștii au reacționat pașnic și cu răbdare prin petiții și revendicări, deși răspunsul regal a constat în repetate înjurii și acte prin care se urmărea statornicirea unei tiranii absolute asupra statelor americane. Și pentru a dovedi aceasta ei supuneau faptele judecății unei „lumi candid”, prezentînd lista sau catalogul măsurilor opresive, a „repetatelor injurii și uzurpări” ale regelui britanic. Ceea ce e important aici e presupunerea că în fiecare caz regele a acționat cu o deliberată intenție și din motive răuvoitoare. Astfel că, ajunși la capătul răbdării, coloniștii trebuiau fie să scuture jugul, fie să se supună la a fi sclavi; între aceste alternative, exista o singură alegere pentru oameni obișnuși cu libertatea.

Există o legătură intimă între aceste două părți ale Declarației, aparent distincte: ambele se referă la o teorie a guvernământului — prima la o teorie a guvernământului în general, a doua la o teorie asupra Imperiului britanic în special. Analizînd argumentul, spune Becker, „am găsit că, în istoria ideilor politice, concluziile sale erau mai puțin importante decât premisele sale: 1. că toți oamenii au drepturi naturale imprescriptibile; 2. că Imperiul britanic este o federație voluntară de state independente”⁸. Astfel, premisa majoră deriva din filosofia politică a secolului, în timp ce premisa minoră, mai strîns legată de împrejurările concrete, deriva din evenimentele cruciale care au determinat elaborarea Declarației. Nu putem fi în întregime de acord cu Carl Becker deși, mai ales în acest caz, premisele sînt deosebit de importante. Dacă ne întrebăm, împreună cu Clinton Rossiter⁹, care este (sau trebuie să fie) criteriul principal prin care se testează și se apreciază o doctrină politică: conformitatea ei cu adevărul? Logica, precizia, profunzimea și simetria sa? Scopul său? Trecutul din care se trage și viitorul cu care comunică? Influența sa asupra lumii realității politice? — constatăm

⁶ Bernard Bailyn, *Political Experience and Enlightenment Ideas in Eighteenth-Century America*, in C. K. McFarland (ed.), *Readings in Intellectual History. The American Tradition*, New York, Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1970, p. 123.

⁷ André Maurois, *Istoria Statelor Unite*, București, Edit. „Secolul XX”, f.a., p. 131.

⁸ Carl L. Becker, *The Declaration...*, p. XI—XII.

⁹ Clinton Rossiter, *The Political Thought...*, p. 232.

că nu putem izola complet între ele aceste criterii. Conformitatea ei cu adevărul legitimează obiectiv scopul său și, de cele mai multe ori, sporește influența sa asupra practicii politice. Totuși, distingând între dorințele subiective ale autorilor și rolul obiectiv pe care-l joacă în istoria reală, criteriul care testează, în ultimă instanță, validitatea și importanța unei doctrine politice este gradul și sensul influenței ei asupra practicii social-politice.

Or, partea finală a Declarației declară solemn că de aci înainte coloniile se declară eliberate de orice legătură sau dependență de coroana britanică și revendică un nou statut în lume ca „state libere și independente” și ca atare „ele sînt în deplin drept de a declara război, de a încheia pace, a contracta alianțe, a face comerț și orice alte acte sau treburi pe care statele independente pot și au dreptul să le îndeplinească”. Este, fără îndoială, o concluzie de certă importanță istorică, progresistă.

Printre puținele modificări pe care Congresul le-a operat asupra textului inițial al lui Jefferson, doar două atrag atenția. Primul pasaj înlăturat conține o lungă învinuire adusă poporului englez de a nu se fi opus îndeajuns guvernului său și de a nu fi sprijinit efectiv lupta coloniștilor. Al doilea pasaj înlăturat se referea la sclavie și comerțul cu sclavi și constituia punctul culminant al învinuirilor aduse regelui George al III-lea. Trebuie să arătăm că intensă popularitate a dreptului natural a accelerat, în perioada ce a precedat Declarația, mișcarea spre abolirea sclaviei sau cel puțin a suprimării comerțului cu sclavi. James Otis, de pildă, socotea sclavia „cea mai jignitoare violare a legii naturii”. Astfel, dacă universalitatea dreptului natural le-a insuflat americanilor un puternic sentiment de fraternitate cu toți oamenii care luptau pentru a fi liberi, menținerea sclaviei a viciat încă de la plecare lupta lor pentru libertate, făcînd necesară o „a doua revoluție americană”.

Deși unii autori¹⁰ apreciază că lista acuzațiilor aduse regelui era o recapitulare a contro-verselor precedentei decade și că premisele de bază ale Declarației erau o conciliere a filozofiei politice populare și a experienței americane concrete, pentru un cititor avizat nu e dificil să constate diferențele dintre originile ideologice¹¹ și modul în care se justifică pînă atunci revolta împotriva Angliei și motivația prezentă în Declarație.

Cum observă Becker, Declarația devine interesantă prin ceea ce omite ca și prin ceea ce afirmă. Astfel, de pildă, în versiunea finală, ea nu conține cuvîntul „Parlament”, deși pînă atunci controversa era îndreptată aproape exclusiv împotriva actelor Parlamentului britanic și împotriva autorității acestuia asupra coloniilor. Există în Declarație referiri la Parlament, dar într-o formă mascată. Este omisă, de asemenea, expresia „drepturile supușilor britanici”, deși ani de-a rîndul coloniștii își sprijineau revendicările pe aceste drepturi; dar ele nu putea fi privite de omenire ca axiome ale gândirii politice. Separarea de Marea Britanie trebuia justificată prin temeiuri mai generale și pe o bază mai larg acceptată: terenul acesta a fost dreptul natural și teoria drepturilor naturale, deși la apariția Declarației doctrina dreptului natural începuse să-și piardă înaltul prestigiu de care se bucurase pînă atunci. În virtutea acestei doctrine — care a suferit o lungă evoluție în structura și formularea sa din antichitate și pînă în Secolul luminilor — dreptul (natural) primează asupra legii. „Introducînd ideea de injustiție, America făcea să intre într-un text politic noțiunea de moralitate — relevă Françoise Burgess¹². Acest moralism permitea de altfel să lovești cu o împușcătură doi iepuri: el nu numai legitima politiceste rebeliunea contra unui guvern dacă acesta era declarat injust, ci făcea din ea o datorie morală: e nu numai dreptul lor, ci de datoria lor să răstoarne un astfel de guvernămint”.

Pe de altă parte, cum se vede și din Declarație, deismul sau teismul autorilor ei face să intervină un proces de sacralizare: trebuie să te supui legilor naturale pentru că Dumnezeu este stăpînul naturii și creatorul omului. Dar Dumnezeuul Părinților fondatori nu rămîne o entitate abstractă, ci este unul util. „Ideea că aceste drepturi ne sînt acordate de un creator introduce o noțiune de reținere, ne înserează într-o ordine și dă vieții noastre un sens care restrînge libertatea noastră și pune limite căutării de către noi a fericirii — ni se explică în numărul special dedicat bicentenarului de revista „Fortune”. Jefferson a fost toată viața sa conștient de importanța tuturor acestor limitări, inclusiv cele pe care ni le impune moralitatea”¹³.

¹⁰ Cf. Carl J. Friedrich, Robert G. McCloskey, *From The Declaration of Independence to the Constitution. The Roots of American Constitutionalism*, The American Heritage Series, 1954, p. XXXVII.

¹¹ V. și studiul nostru: *Rădăcinile ideologice ale Revoluției americane*, în „Revista de filozofie”, nr. 4, 1976.

¹² Françoise Burgess, *Des Pères fondateurs à la Constitution: les ambiguïtés de la démocratie*, „La Nouvelle Critique”, 94, mai 1976, p. 40.

¹³ „Fortune”, april 1975, p. 83.

Jefferson a abstras principiile egalității, drepturilor naturale, consimțământului și al dreptului la revoluție dintre alte valori contemporane (unele în competiție) și le-a acordat un rang superior plasându-le printre acele adevăruri considerate a fi de la sine evidente. Dar, cum arătam și mai sus, unele din aceste concepte și-au găsit expresie în Declarație, în timp ce altele au fost omise. De pildă, ideile că binele public era scopul guvernământului și administrarea justiției una din funcțiile sale apăreau în primul și al optulea capăt de acuzare împotriva lui George al III-lea. Iar altele erau cu totul excluse. Nu exista în Declarație o recunoaștere a credinței tradiționale că dreptul la vot ar trebui restrins la oamenii care au demonstrat o participare permanentă în societate prin posedarea proprietății (e distincția operată de Montesquieu și Sieyès între cetățenii „activi” și „pasivi”). Nu se făcea nici-o specificare privind structura sau forma guvernământului și, în consecință, nu se oglindea nici credința că drepturile de proprietate ar trebui să primească o protecție specială (după cum afirmaseră Locke și Adam Smith, formulând un principiu esențial al liberalismului burghez). Dealtfel, cum s-a putut vedea, dreptul la proprietate nu figura în trilogia jeffersoniană, deși prea puțini americani din epocă ar fi negat că el aparținea drepturilor naturale pentru a căror securitate și protecție sînt instituite guvernările. Toate acestea o îndreptățesc pe Cecelia M. Kenyon să declare că, cu tot respectul față de mărturisirea lui Jefferson de a fi intenționat ca Declarația să fie o „expresie a spiritului american”, trebuie să conchidem că expresia realmente realizată era limitată și selectivă¹⁴.

Această selectivitate s-a manifestat și în privința preluării unor idei din gândirea politică europeană. Dacă Becker insistă exclusiv asupra influenței exercitate de gândirea engleză (și mai cu seamă de John Locke), alți autori sînt dispuși să recunoască în paragraful fundamental al Declarației și idei ale lui Rousseau și altor iluminiști francezi. E adevărat că coloniștii au avut experiențe comune și au trecut împreună prin încercări care i-au detașat de Anglia și Europa. Cu toate acestea independența politică n-a adus imediat după sine și pe cea culturală; prima i-a făcut pe americani s-o reclame insistent și pe a doua *. Celebra conferință a lui Emerson (*The American Scholar*, 1837) în care acesta declara că „vreme prea îndelungată am ascultat muzele rafinate ale Europei”, a fost numită de Oliver Wendell Holmes Declarația de independență intelectuală a Americii. Ar fi mai nimerit să spunem — scrie Marcus Cunliffe¹⁵ — că declarația lui Emerson a fost doar cea mai elocventă într-o lungă serie de declarații similare.

Cecelia Kenyon relevă cu ascuțime — referindu-se la unele antecedente ale Declarației — că uniunea dintre doctrina consimțământului și contractului cu doctrinele egalității naturale și drepturilor naturale nu s-a putut realiza pînă ce n-a fost creată o bază filozofică pentru individualism; și ea arată că această uniune s-a înfăptuit în anii 1640 în timpul războiului civil din Anglia prin argumentele folosite în sprijinul revendicării extinderii votului și a modalității de reprezentare în Parlament. Ideea că libertatea naturală și originară a omului cere consimțământul său real, individual și continuu față de guvernământ prin exercitiul sufragiului a fost exprimată de „levellers” în dezbaterile din 1647. Implicațiile radicale ale unui nou principiu al drepturilor naturale — lansat în dezbateri — puteau suprima instituția proprietății private și, odată cu ea, întreaga structură socială, economică și politică a Angliei. Înainte ca o atare doctrină să poată fi acceptată și absorbită în canoanele politicii liberale engleze, trebuiau „domestice” implicațiile ei radicale, evidente sau ascunse. „A fost geniul lui Locke de a vedea sarcina ce trebuia înfăptuită...”¹⁶.

Referindu-se la originea proprietății private, Locke pretindea că ea a apărut încă în starea de natură, și că tocmai pentru protejarea acestei proprietăți, inegal distribuite, au intrat oamenii în contractul social; așadar, inegalitatea a apărut înaintea societății civile. El interpreta dreptul natural de proprietate ca un drept la o proprietate legitimă, înepărținînd din doctrina drepturilor naturale „primejidoasă” provocare la adresa securității proprietății lansată de „nivelatori”. Și în tratarea principiului consimțământului Locke a temperat egalitarismul radical al acestora din urmă. El susținea că consimțământul față de guvernământ putea fi dat în două moduri: expres (mai rar, limitat la părțile originare ale contractului social sau politic) și tacit (prin acceptarea moștenirii proprietății). În acest context, Locke nu mai apare doar ca „fiul compromisului de clasă de la 1688”, ci și cel mai subtil gînditor burghez care

¹⁴ Cecelia M. Kenyon, *The Declaration of Independence*, in *Fundamental Testaments of the American Revolution*, Washington, Library of Congress, 1973, p. 26.

* Se spune că unul din delegații la Congresul continental ar fi cerut ca Statele Unite să înceteze de a mai folosi limba engleză și că alt delegat, Roger Sherman, ar fi propus un amendament ca S.U., să mențină limba engleză obligîndu-i în schimb pe englezi să învețe... greaca!

¹⁵ Marcus Cunliffe, *Literatura Statelor Unite*, București, EPLU, 1969, p. 49-50.

¹⁶ C. M. Kenyon, in *op. cit.*, p. 29.

a înțeles cum trebuie domesticită doctrina drepturilor naturale — și implicațiile ei — pentru a salvagarda proprietatea și burghezia ajunsă la putere.

Aceiași autori subliniază faptul că tendința coloniștilor de a lua din sursele engleze și europene doar acele idei care îmbrăcau scopurile lor a redus semnificația variațiilor dintre diferitele versiuni ale teoriilor dreptului natural și contractului. Așa se explică rezistența îndelungă a americanilor la două concepte lockiene: ideea de egalitate și ideea că scopul guvernământului era de a garanta drepturile naturale ale oamenilor ca indivizi. În aceeași ordine de idei se explică rezistența îndelungă a coloniștilor în fața tezei existenței unor interese diferite și conflictuale în societate (în locul sau/și alături de binele public), a cărei recunoaștere le-a servit apoi pentru respingerea teoriei reprezentării „virtuale” în Parlamentul britanic, prin care englezii răspundeau cererilor lor pentru o reprezentare reală.

„Dacă cineva consideră principiile guvernământului enunțate în Declarație din perspectiva altor teorii ale politicii care au ocupat un loc central în istoria acestui subiect, el este izbit de absența unei ierarhii de valori și de dificultatea de a da definiții precise valorilor care sînt socotite evidente prin ele înseși”¹⁷ — subliniază Cecelia Kenyon. Poate din această cauză principiile politice ale Declarației par mai degrabă o profesiune de credință decît un corp de teorie politică¹⁸.

Într-adevăr dacă se examinează trilogia drepturilor expres menționată de Jefferson în Declarație, nu se poate evita concluzia că ele sînt greu susceptibile de o definiție precisă. În afara dreptului la viață — care, pe atunci, era mai ușor definibil decît azi — inspirat, pe semne, din concepția lui Hobbes, nici unul dintre drepturi nu apare de la sine evident; și este poate singurul realmente universal. Dealtfel în alte scrieri ale sale, spre deosebire de autorii care tindeau să grupeze toate drepturile omului în categoria drepturilor naturale, Jefferson distinge între drepturi naturale și civile. În prima categorie el plasează drepturile de „a gândi, vorbi, formal și exprima opinii și probabil toate acelea care pot fi pe deplin exercitate de individ fără ajutorul unei asistențe exterioare — sau, cu alte cuvinte, drepturile de competență personală”. În a doua categorie el integrează „cele ale protecției personale, ale dobîndirii și posedării proprietății, în exercitarea cărora puterea naturală a individului este mai mică decît dreptul natural”¹⁹.

Proclamarea egalității naturale, sub influența filozofiei secolului al XVIII-lea și mai ales a lui Rousseau, însemna de fapt că oamenii, egali sub raport moral, trebuie să devină egali și sub raport politic; ea se întemeia pe credința în om, în perfectibilitatea naturii umane, în binefacerile educației, în cultul rațiunii. Dar Jefferson însuși era un „aristocrat democrat” pentru a folosi expresia paradoxală a lui Richard Hofstadter²⁰; el credea în existența unei elite al cărei fundament ar fi talentul și virtutea și care ar înlocui aristocrația de naștere sau de bogăție. Așadar, toți oamenii sînt naturalmente egali, dar cei mai capabili dintre ei trebuie să guverneze. Cum remarcă Ursula von Eckardt, Jefferson nu vedea o contradicție în recunoașterea unei inegalități naturale de capacitate și a unei egalități tot atît de naturale de drepturi și de privilegii²¹. Dacă doctrina lui Jefferson sfîrșește la rîndul său cu formarea unei elite, trebuie, spune Pierre Birnbaum, să încercăm să precizăm în ce această elită diferă de cea a lui Hamilton²². Pe scurt, credința democratică a unuia va da naștere unei elite „adevărata”, în timp ce credința cu fermitate „elitistă” a celuilalt își găsește idealul într-un guvern de industriasi a căror existență doar ar fi suficientă să-i garanteze legitimitatea. Existența, încă în zilele Revoluției, a acestei opoziții tinde să distrugă credința în unitatea tradiției politice americane. „Datul” (* givenness) nu este omogen, ideologia americană nu formează un întreg coerent. De fapt, dincolo de divergențele pur doctrinale, vor apărea, din ce în ce mai mult, interese sociale și economice divergente.

¹⁷ *Ibidem*, p. 36.

¹⁸ Cf. Clinton Rossiter, *The Political Thought of the American Revolution...*, p. 5.

¹⁹ Apud G. Chinard, Thomas Jefferson, *The Apostle of Americanism*, Boston, Little, Brown and Co., 1929, p. 80—82.

²⁰ Richard Hofstadter, *The American Political Tradition and the Men Who made it*, New York, Vintage Books, 1948, ch. II.

²¹ Ursula von Eckardt, *The Pursuit of Happiness in the American Creed*, New York, 1959, p. 75.

²² Pierre Birnbaum, *La structure du pouvoir aux Etats Unis*, Paris, P.U.F., 1971, p. 14.

* „Datul” este o credință — formulată de Boorstin — după care valorile în America sînt definite, într-un mod sau altul automat, „date” prin anume fapte de geografie sau istorie care marchează întreaga continuitate a istoriei americane și explică lipsa unei teorii politice și chiar nonnecesitatea ei. Cf. Daniel Boorstin, *op. cit.*, p. 9.

Dacă Jefferson nu admitea doctrinele „aristocratice”, dacă el voia ca oamenii să fie egali în fața legii, el credea totuși că aceștia ar trebui să intre în concurență pentru a se măsura, pentru ca bogăția să fie distribuită în funcție de capacitatea personală²³. Și astfel se găsea formulată faimoasa idee liberală a egalității șanselor (*equality of opportunity*) care se va transforma repede într-un mit, împotriva realității inegalității de condiții.

Dincolo de cuvinte stau realitățile: pretinzând să asimileze toate grupurile culturale anglo-saxone majoritare — pentru a putea vorbi de o națiune și în numele ei — autorii Declarației au exclus în fapt din nucleul național pe toți care se deosebeau prea mult. Doar cu acest preț s-a putut imagina o colectivitate omogenă, bază necesară a contractului politic. De aici și o altă contradicție: pretinzând mai întâi că „națiunea decurge din instituții, ei și-au dat apoi seama că fermitatea acestor instituții depindea de o anumită omogenitate culturală”²⁴. La întrebarea legitimă, din cine se compunea poporul american, răspunzând, trebuia să excluzi pe indienii băștinași și pe sclavii negri.

Dacă libertatea era un cuvânt cu o istorie juridică și constituțională în sec. XVIII, care suplinea un anumit consens privind semnificația sa, fericirea ca drept individual era ceva cu totul nou și, în consecință, supus unei interpretări subiective, mai mult decât ceilalți doi termeni ai trilogiei. Acest drept era, în concepția lui Jefferson, strâns asociat cu dreptul de libertate; el venea să suplinească, fără să-l înlocuiască, dreptul de proprietate menționat în trilogia lui Locke. În literatura de specialitate s-a discutat mult asupra acestei substituții; după Alan Pendleton Grimes, ar putea fi luate în considerare trei explicații²⁵ consecutive cu ideile lui Jefferson. Pentru el dreptul la proprietate nu era atât de fundamental ca dreptul la fericire. Poate și sub influența lui Helvetius, întreaga filozofie a autorului Declarației accentua scopul fericirii umane. Achiziționarea proprietății putea fi instrumentală în dobândirea acestui scop, dar posesiunea proprietății nu era un scop în sine. Pentru Jefferson, dreptul la proprietate nu era un drept natural, ci dependent și condiționat de societatea civilă — aici era marea deosebire față de Locke. În fine, revendicarea fericirii era mai cuprinzătoare decât aceea a dreptului la proprietate. În fapt însă, urmărirea fericirii s-a transformat în căutarea bunăstării. Totuși, cum sublinia André Maurois, această înlocuire operată de Jefferson prin menționarea urmării fericirii dă documentului „nota de idealism care face apelul său veșnic omenesc”. Aceste cuvinte au insuflat atunci maselor, încă lipsite de drepturi politice, speranța că revoluția se făcuse atât pentru ele, cât și pentru clasele mijlocii²⁶. Într-adevăr, blocul burgheziei naționale și al plantatorilor adoptase declarația în momentele de avânt ale revoluției americane și ea a răspuns aspirațiilor și viselor maselor largi populare. În fapt, însă, cum remarcă și Marx „războiul american pentru independență a inaugurat era dominației burgheze”. Pentru clasa conducătoare, scopul economic al revoluției era acela de a obține controlul asupra pieții lor și libertatea neîngrădită a comerțului.

Dincolo de neîmplinirile ei — printre care neabolirea sclavajului de culoare figurează drept cea mai importantă — revoluția americană a fost o revoluție burgheză, cu un puternic conținut democratic. Războiul revoluționar pentru independență a contribuit la cristalizarea și afirmarea conștiinței naționale americane, Declarația fiind chiar considerată „o expresie a identității naționale”. Fiind „prima din revoluțiile ce aveau să devină un atac împotriva feudalismului pe întreaga emisferă”, ea a avut o influență profundă în Europa, precipitând lanțul de mișcări europene antif feudale legate de revoluția franceză; „în multe țări ea a dat impuls revoluției capitaliste în creștere și a contribuit la întărirea forțelor revoluționare care se maturizau în celelalte țări din emisfera occidentală... Această revoluție — conchide William Foster — a fost o mare piatră de hotar în dezvoltarea capitalismului mondial”²⁷. Pretutindeni, revendicarea principală a revoluției era independența națională. Toate coloniile răsunau de această lozincă, care era și cheia reușitei oricărei revendicări. Când Patrick Henry — scria același autor — „în Adunarea legislativă a statului Virginia, a strigat „Dați-mi libertatea, ori moartea!” el vorbea nu numai în numele locuitorilor celor 13 colonii britanice, ci și al tuturor popoarelor din emisfera occidentală.

Nu este suficient, releva Condorcet, ca drepturile omului „să fi fost scrise în cărțile filozofilor și în inimile oamenilor virtuoși; este necesar ca oamenii ignoranți sau slabi să le fi

²³ Cf. Louis Hartz, *The Liberal Tradition in America*, New York, 1955, p. 111—112.

²⁴ E. Marienstrass, *Les mythes fondateurs de la nation américaine*, Paris, Maspéro, 1976, p. 282.

²⁵ Alan Pendleton Grimes, *American Political Thought*, New York, 1960, p. 154.

²⁶ André Maurois, *op. cit.*, p. 132.

²⁷ William Z. Foster, *Schită a istoriei politice a celor două Americi*, București, E.P.L.U., 1964, p. 137.

citit în exemplul unui mare popor. America ne-a dat un astfel de exemplu. Actul care declară independența ei este o simplă și sublimă expunere a acelor drepturi atât de sacre și atât de îndelung uitate". Când La Fayette încredința una din cele 28 de chei ale Bastiliei lui Thomas Paine pentru a o remite lui George Washington, el o însoțea cu cuvintele: „Revoluția americană a deschis porțile Bastiliei”. „Dacă este adevărat — relevă Dan Lacy — că experiența revoluționară americană n-a oferit ideologia ori modelul pentru mișcările și revoluțiile eliberatoare ale următoarelor două secole, este de asemenea adevărat că ea a oferit stimulentele și scopul ideal pentru multe din acele evenimente”²⁸.

Ideile revoluției înscrise în Declarație — în ciuda faptului că unele erau extrase din doctrine astăzi perimate — continuă, în mare măsură, să fie actuale. Afirmarea ideii egalității naturale a oamenilor, a drepturilor lor inalienabile ce nu pot fi încălcate, a suveranității poporului — atât în plan intern cât și în relațiile dintre state — continuă să fie actuale, mai ales că astăzi principiul libertății individului și națiunilor a dobândit coordonate și exigențe noi. Ideea finalității guvernământului și a dependenței sale de consimțământul guvernaților a îmbogățit principiul obligației politice. Dreptul la rezistență față de opresiune și de răsturnare a puterii devenite tiranice sau, cu alte cuvinte, dreptul la revoluție ca o consecință a drepturilor naturale ale oamenilor a fundamentat principiul legitimității puterii politice. Egalitatea națiunilor și dreptul lor suveran la independență, la a-și stabili forma de guvernământ pe care o doresc continuă să fie de o arzătoare actualitate în lupta contemporană a popoarelor pentru libertate, independență și suveranitate. Forța și vitalitatea lor se explică, în parte, și prin faptul că ele au fost transpuse din tratatele teoreticienilor într-un act oficial, de stat, și Declarația de independență a fost primul act de acest gen proclamat în istoria modernă. Tocmai acest lucru i-a atras admirația și simpatia oamenilor înalțați din întreaga lume și a făcut ca America să devină „un ecran pe care Europa își proiecta propriile vederi”.

Sărbătorirea bicentenarului independenței S.U.A. a generat o mulțime de studii și lucrări în care America de astăzi se confruntă — de pe poziții foarte variate, unele chiar apologetice — cu propriul său trecut. Caracterul multora dintre ele confirmă teza lui Hofstadter că „este un imperativ într-o vreme de criză culturală să dobîndești perspective proaspete despre trecut”²⁹.

În acest sens, devine deosebit de semnificativă pentru starea de spirit a opiniei publice americane, aprecierea cunoscutului ziar „Washington Star”, care afirmă că „politicile actuale americane îi lipsește o scintilă vitală — nu aceea a provocării armate, ci aceea a încrederii în atracția încă puternică a ideilor de libertate politică și independență națională...”.

Revoluția Independenței și Declarația care o motiva sînt la originile unui proces istoric care s-a continuat cu inimitabilă amploare în zilele noastre. Epoca noastră cunoaște numeroase acte istorice similare, care au dus la destrămarea ireversibilă a sistemului colonial al imperialismului. Tendințele sale obiective cit și exigențele sale normative pun în lumină necesitatea respectării principiilor independenței și libertății națiunilor, a suveranității lor depline, a egalității în drepturi, a cooperării pe baza intereselor reciproce, a democratizării relațiilor internaționale și a făuririi unei noi ordini, economice și politice mondiale. Tocmai în acest spirit au fost elaborate *Declarația comună a președinților României și Statelor Unite ale Americii, Declarația comună cu privire la cooperarea economică, industrială și tehnică*, care consemnează principiile după care cele două țări înțeleg să se călăuzească în dezvoltarea legăturilor lor de colaborare, să coopereze pentru edificarea unei ordini internaționale juste și echitabile, în cadrul căreia să fie respectat dreptul fiecărei țări de a-și alege propriul destin. Acesta este și sensul propunerii românești pentru elaborarea și adoptarea unui *Cod de conduită* cu caracter universal, „care ar putea constitui — cum sublinia președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu — o completare fericită a Cartei Organizației Națiunilor Unite, sintetizînd vasta experiență acumulată de state în perioada postbelică în eforturile pentru instaurarea unor relații internaționale noi, pătrunse de spiritul dreptății și echității, al respectului și încrederii între națiuni”³⁰.

²⁸ Dan Lacy, *The Meaning of the American Revolution*, New York, 1966, p. 287.

²⁹ Richard Hofstadter, *op. cit.*, p. X.

³⁰ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Marea Adunare Națională cu privire la mărșelele realizate ale poporului român în cinci ani 1971—1975 și la politica externă a României, pusă în slujba păcii și colaborării internaționale*, 18 decembrie 1975, București, Edit. politică, 1975, p. 50—51.